

MATTIAS LEHTINEN

Demokratia – ristiriidan, häiriöiden ja moneuden juhlaa

Oliver Marchartin filosofia tarjoaa työkaluja poliittisen oikeutuksen ja demokratian olemuksen uudelleenajatteluun. Se auttaa selittämään, miksi demokratian nykymalli juuri nyt synnyttää demokratian vastaista liikehdintää. Uudessa teoksessaan Marchart varoittaa sortumasta lopullisten poliittisten periaatteiden etsimiseen nationalistisen ja uusliberalistisen ideologian värittämässä poliittisessä ilmastossa.

Kansanäänestykset, jotka viime aikoina ovat syänneet monia maita kohti autoritarismia – Brasilian presidentinvaalit uusimpana esimerkkinä – ovat lyöneet särön länsimaisten liberaalien demokraatioiden mallin oikeutukseen. Oikeutus on osin nojannut oletukseen, että tasa-arvoon ja vapauteen perustuva länsimainen poliittinen eetos toteutuu parhaiten juuri liberaalissa demokratiassa.

Poliittisen filosofian valtavirrassa on yleensä keskitytty pystyttämään ja tutkimaan perusteita, joista poliittisten instituutioiden ja käytäntöjen oikeutukset juontuvat. Perusteet löytyvät esimerkiksi ihmisluonnosta, järjestä tai Jumalasta. Fundamentalistisen ajattelun oletuksena on, että valitut perusteet ovat universaaleja, ja oikeuttavat tietyn poliittisen järjestelmän kaikissa tilanteissa.

Itävaltalainen yhteiskuntafilosofi ja sosiologi Oliver Marchart (s. 1968) tarjoaa kysymyksen perusteiden olemassaolosta vastaukseksi jälkifundamentalismia. Lähtökohdaksi Marchart ottaa Heideggerin ajatuksen olemisen pohjattomuudesta: olevien ja olemisen välillä on aina ylittämätön kiulu¹. Historiallisesti ja kulttuurisesti määrittäneiden ihmisolentojen suhde olemiseen näyttäytyy avoimena mahdollisuuksien kirjona eikä sisäänrakennettujen ominaisuuksien ilmentymänä. Poliitiikka peilaa olemista, ja Marchartin käsittelyssä politiikan suhde sen eri ilmenemismuotoihin on samalla tapaa avoin kuin kaiken olevan suhde olemiseen. Poliittiset järjestelmät ilmentävät ainoastaan osaa politiikan pohjattomista mahdollisuuksista. Tietty poliittinen järjestys on aina mahdollista muuttaa, sillä mikään todellisuudessamme ei määrää, että järjestyksen tulisi olla tietynlainen.

Marchart olettaa kuitenkin, että vaikka emme voi löytää lopullisia tai universaaleja perusteita politiikalle, heikommassa mielessä perusteita on olemassa². Sosiaalisen olentona ihminen on riippuvainen poliittisen elämän keskeisistä perusteista kuten merkityksestä, identiteetistä ja vallasta. Vaikkakin nämä syntyvät historiallisessa ja muuttuvassa kontekstissa ja ovat vailla lopullista oikeutusta, ovat ne kuitenkin ihmiselämän käytäntöön

erottamattomasti kuuluvia osia, joita ilman poliittista elämää ei ole.³

Ehdottomien perusteiden köyhydestä

Uusimmassa teoksessaan *Thinking Antagonism. Political Ontology after Laclau* (2018) Marchart kehittää lopullisten poliittisten perusteiden poissaolon ajatusta suhteessa poliittiseen ajatteluun ja toimintaan ja näyttää, kuinka epäuskottavia ovatkaan kaikki poliittiset ajattelun muodot, jotka hakevat ehdottomia perusteita tuekseen.

Esimerkiksi käy valokuvaus. Jean Baudrillardin mukaan valokuva, joka pystyttää eteemme ”objektii-visen” kuvan todellisuudesta tulee samalla paljastaneeksi todellisuuden kuvaamisen mahdottomuuden. Tämä on valokuvan ihme.⁴ Pitäessään myrskyvästä merestä otettua kuvaa tätä samaista merta vasten, huomaa nopeasti, kuinka kuva on oikeaan mereen verrattuna sulkeutunut, mykkä ja staattinen. Kuva pysäyttää hetkellisesti todellisuuden kuohunnan ja pelkistää maailman merkitysvyöryn⁵.

Yritykset jäsenellä poliittisen ja sosiaalisen sääntöjä ja lainalaisuuksia törmäävät samaan ilmiöön. Yhteiskunnallisen ja sosio-kulttuurisen maailman yksinkertaistaminen ja tämän yksinkertaistamisen pystyttäminen todellisuutta kuvaavaksi ikuisiksi totuudeksi jäädyttää ympärillä mylläävän todellisuuden.

Liikkeen ja muutoksen kiistävä ajattelu ja toiminta eivät Marchartin mukaan ole uutuuksia filosofian historiassa⁶. Oman ideologian puolustaminen ympäröivän todellisuuden kustannuksella on usein kulminoitunut demokratian vastaiseen raivoon. Esimerkiksi Platon kuvailee pahuutta ristiriitana, häiriöinä ja moneutena ja alleviivaa, kuinka demokratia ilmentää tätä pahuutta toimiessaan vastoin *hänen* jaloja periaatteitaan⁷.

Aikamme autoritaaristen liikkeiden kaunan ja aggression voi nähdä reaktion poliittisten perusteluiden poissaoloon. Mitä epävarmempaa todellisuus on, sitä aggressiivisemmin monet kääntyvät etsimään kiistämättömiä perusteita politiikalle esimerkiksi valtion tai talouden muodossa.

Loppujen lopuksi, toteaa Marchart, fundamentalisteja yhdistää aina yritys kiistää, sivuuttaa tai hylätä maailmaan väistämättä kuuluva ennakoimattomuus ja konflikti.⁸

Vastakkainasettelu politiikan perustaksi

Marchart ehdottaa, että politiikan perusteet pystytetään antagonismin käsitteen varaan. Negaation avulla toimiva antagonismi avaa variaatioiden ja mahdollisuuden kirjon konkreettisen poliittisen toiminnan tasolla.⁹ Poliittinen toiminta on annetun kiistämistä: kun yhteiskunnallinen järjestys koetaan sijoiltaan nyrjähtäneeksi, ihmiset aktivoituvat poliittisesti¹⁰.

Marchartin filosofiassa annetun kiistäminen saa alkunsa tunteista: ne tekevät antagonismista ruumiita liikuttavan voiman. Tunteet, jotka yhdistävät ihmiset poliittiseen liikehdintään, voivat alun perin kummuta jokapäiväisistä alistamisen, hyväksikäytön tai syrjäytymisen kokemuksista. Näistä tunteista tulee poliittisia, painottaa Marchart, kun ne yhdistävät ihmiset toimijaksi, joka on vastakkainasettelusuhteessa johonkin toiseen ryhmään¹¹. Kun turhautuminen annettuun tilanteeseen tiedostuu vastakkainasettelun muodostelmassa – esimerkiksi suhteessa pomoon, perheeseen tai poliisiin – ymmärrämme, että elämisaikamme rakenne on muodostunut ja muutettavissa vastakkainasettelussa¹². Antagonismi avaa mahdollisuuden järjestää suhteemme maailmaan uudella tavalla¹³.

Politiikka on luonteeltaan mahdollisuuksia avaavaa, ja kaikki poliittinen toiminta koettaa havainnollistaa tätä. Tämä havainnollistaminen tapahtuu kiistämisen kautta näyttämällä, kuinka kaikki sosiaaliset käytännöt, eläminen arjen sosiaalisesti rutinoitussa maailmassa, ovat toiminnan (ja olemisen) mahdollisuuksia rajaavia käytäntöjä. Poliittisissa tilanteissa maailma koetaan konfliktintäyteisenä ja ennakoimattomana, häilyvänä kuten maailma Baudrillardin valokuvauksineen tuolla puolen.

Sellaisen politiikanäkemyksen näkökulmasta, joka olettaa antagonismin politiikkaa liikuttavaksi voimaksi, demokratian oikeuttaminen asettuu paradoksaaliselle alustalle. Siitä tulee oikeuttamattomuuden oikeuttamista, politiikkaan ja sosiaaliseen elämään kuuluvan ristiriitaisuuden esiin nostamista. Platonian mukaillen: ristiriidan, häiriöiden ja moneuden juhlistamista. Demokratian oikeutus sijaitsee mahdollisuuksien kirjon laajentamisessa, ristiriidan oikeuttamisessa ja autoritarismin sulkeutuneen maailman torjumisessa.

Demokratia talousajattelun ja nationalismin aikakaudella

Länsimaisen liberaalin demokratian kannattajaa Marchartin analyysi ei lohduta. Liberaali demokratia pyrkii monella tapaa poistamaan Marchartin demokratianäkemyselle ominaisen konfliktiherkkyden ja avoimuuden muutokselle. Konsensusta ja taloudellista sekä yhteiskunnallista vakautta ylläpitävä valtiomalli torjuu muutosta. Tämä institutionaalinen verkosto palvelee pahimmassa tapauksessa ensisijaisesti eliitin vallan uusintamista.¹⁴

Elämme aikaa, jolloin uusliberalistinen ideologia moukaroii yhteiskunnallista elämää muuttamalla ihmisen elämänmuodon alistaiseksi talouden vaatimuksille. Poliitiikan markkinoille alistava uusliberalismi pystyttää uuden fundamentalistisen poliittisen oikeutuksen, joka nielee demokraattisen autonomisen kollektiivisen elämän mahdollisuuden. Tästä materiaalisesti kärsivät pyrkivät vasta-reaktiona palaamaan lopullisiin perusteisiin nationalismin muodossa. Valtion suvereniteetti näyttää nykyään nationalismin näkökulmasta demokraatiaakin korkeampana politiikan oikeutuksena ja vastarinnan muotona uusliberalismille. Kun uusliberalismi uhkaa valtiolliselle suvereniteetille rakennetun liberaalin demokratian päätösvaltaa, tämä vetäytyy herkästi takaisin valtioon ja sulkee rajat perässään.¹⁵

Marchart vaatii demokratian uudelleenrakentamista: kaiken politiikan lopullisen oikeuttamisen mahdollisuus tulee nostaa osaksi demokratian määritelmää. Demokratia ei ole tietyn käytännön tai instituution läsnäoloa yhteiskunnassa, se on kollektiivisen itsemääräämisen takaava avoin päätöksentekoprosessi. Demokraattinen politiikka on vastarinnan ja muutoksen hyväksyvää toimintaa, joka pitää ymmärtää jatkuvana kamppailuna itsensä demokratisoinnista¹⁶. Radikaalia politiikkaa puolustavien liikkeiden, jotka haluavat irtautua fundamentalistiseen ajatteluun sortuvasta nationalismista ja uusliberaalin ideologian välisestä umpikujasta, tulee irtautua lopullisten periaatteiden etsinnästä¹⁷.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Heideggerin ajatuksesta esim. Jussi Backman, Kaiken takana on jotakin? Heidegger ja perusteen periaate. Teoksessa *Syy. Toim.* Heta Gylling, Ilkka Niiniluoto & Risto Vilkkio. Gaudeamus, Helsinki 2007, 93–109.
- 2 Oliver Marchart, *Post-Foundational Political Theory*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2007, 2.
- 3 Ks. esim. Ed Wingebach, *Institutionalizing Agonistic Democracy: Post-foundationalism and Political Liberalism*. Routledge, Abingdon 2011, 4–19.
- 4 Jean Baudrillard, *Impossible Exchange*. Verso, New York 2001, 183.
- 5 Sama, 184.
- 6 Oliver Marchart, *Thinking Antagonism. Political Ontology after Laclau*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2018, 207.
- 7 Platon, *Valtio*. Teokset IV. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki 1999, 183 ja 300–301.
- 8 Marchart 2018, 29.
- 9 Sama, 187.
- 10 Sama, 203.
- 11 Sama, 125–126.
- 12 Sama, 104–105.
- 13 Sama, 129.
- 14 Sama, 204.
- 15 Uusliberalismin ja nationalismin suhteesta esim. Wendy Brown, Neoliberalism's Frankenstein: Authoritarian Freedom in Twenty-First Century "Democracies". *Critical Times*. Vol. 1, No.1, 2018, 60–79.
- 16 Ks. esim. Etienne Balibar, Historical Dilemmas of Democracy and Their Contemporary Relevance for Citizenship. *Rethinking Marxism*. Vol. 20, No. 4, 2008, 528.
- 17 Marchart 2007, 158.